

ПЕРЕКЛАД МЕТАФОРИ ЯК ЗАСОБУ УВИРАЗНЕННЯ У ДЕТЕКТИВНОМУ РОМАНІ (НА ПРИКЛАДІ ДЕТЕКТИВНОГО РОМАНУ «КУВАЛА ЗОЗУЛЯ»)

METAPHOR TRANSLATION AS A MEANS OF EXPRESSION IN THE DETECTIVE NOVEL (USING THE EXAMPLE OF A DETECTIVE NOVEL “THE CUCKOO’S CALLING”)

Грон Ю.Г.,

orcid.org/0000-0002-0261-7843

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету

Совєтна А.В.,

orcid.org/0009-0001-7632-2626

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету

У статті на матеріалі детективного роману Роберта Галбрейта «Кувала зозуля» аналізуються способи перекладу метафори у художньому творі. Зазначається, що переклад художнього твору може бути вільним та дослівним. Дослівний переклад художнього твору не може відобразити усіх стилістичних особливостей першоджерела, тому, головна задача перекладача полягає у дотриманні змісту, зовнішньої та внутрішньої форми під час передачі художнього твору. Встановлено та проаналізовано сутність поняття метафори, визначено головні підходи до розуміння метафори. Досліджено, що метафори поділяються на стерті, мовні та авторські. У художньому творі метафори вербалізують характерний менталітет нації. Переклад метафори полягає у тому, щоб перекладач вдало дібрав необхідні концепти з метою передачі лексико-семантичного значення метафори. Зазначено, що чим більша культурна дистанція між першоджерелом та перекладом, тим важче перекладачеві передати сенс метафори у творі. Проаналізовано підходи до здійснення перекладу метафори та встановлено, що переклад метафори можна здійснювати за допомогою метафоризації, деметафоризації, реметафоризації, вилучати за неможливості передати метафору та робити описовий переклад.

У детективному романі «Кувала зозуля» Роберта Галбрейта перекладач використовує деметафоризацію, реметафоризацію та дослівний переклад метафори. Прикметним є те, що дослівний переклад метафори можливий за умови збігу концептосфер першоджерела та тексту перекладу. Деметафоризація використовується у тому випадку, коли не можливо відтворити культурне поняття у мові перекладу, що може спотворити стилістичний ефект твору. Реметафоризація метафори першоджерела доцільна у тому випадку, коли в основі метафори лежать різні концепти, проте концепт перекладу не змінює лексико-семантичне значення метафори оригіналу та вдало імплікує задум автора.

Ключові слова: метафора, концептосфера, художній переклад, першоджерело, детективний роман.

The article, based on the detective novel by Robert Galbraith “The Cuckoo’s Calling”, analyzes the ways of translating metaphors in a work of fiction. It is noted that the translation of a work of fiction can be free and verbatim. The literal translation cannot show all the stylistic features of the original text. Therefore, the main task of the translator is to observe the external and internal content form when translating the novel. The essence of the concept of metaphor is established and analyzed, and the main approaches to understanding of the metaphor are defined. It is studied that metaphors are divided into erased, linguistic and author’s ones. In the work of fiction, metaphors verbalize the characteristic mentality of the nation. Translation of a metaphor consists in ensuring that the translator successfully selects the necessary concepts in order to convey the lexical and semantic meaning of the metaphor. It is noted that the greater the cultural distance between the original source and the translation, the more difficult it is for the translator to convey cultural concepts. Approaches to the implementation of metaphor translation are analyzed and it is established that metaphor translation can be carried out using metaphORIZATION, demetaphORIZATION, remetaphORIZATION, metaphor can be removed if it is impossible to convey it, descriptive translation.

In Robert Galbraith’s detective novel “The Cuckoo’s Calling”, the translator uses demetaphorization, remetaphorization, and a literal translation of the metaphor. It is noteworthy that the literal translation of the metaphor is possible if the concept spheres of the original source and the translation text coincide. Demetaphorization is used when it is impossible to reproduce a cultural concept in the translation language, which may distort the stylistic effect of the work. Remetaphorization of the metaphor of the original source is appropriate if the metaphor is based on different concepts, but the concept of translation does not change the lexical and semantic meaning of the metaphor of the original text and successfully implicates the author’s idea.

Key words: metaphor, concept sphere, literary translation, original source, detective novel.

Постановка проблеми. Художній переклад має винятковий статус серед інших видів перекладу, позаяк вимагає креативного та нестандартного підходу. Збереження гармонійності змісту та художньої форми твору є головним завданням для перекладача, який не лише повинен правильно передати задум автора, а й відобразити стиль художнього втілення концепції, відтворити образність першотвору так само, як це зробив автор. Отже, перекладачеві слід брати до уваги не тільки семантику, але й стилістику художнього твору. В. Коптілов стверджує, що «досконалим перекладом художнього твору може вважатися лише такий переклад, який передає ідейно-образну суть оригіналу через відображення його семантико-стилістичної структури. Всі важливі складники першотвору в їх взаємозв'язках між собою і художньою цілістю твору повинні бути відтворені в перекладі» [4, с. 5].

Переклад може бути вільний або дослівний залежно від зв'язку із першоджерелом. Вільний переклад виключно інтерпретує зміст тексту та не зберігає відповідність між текстами оригіналу й перекладу. У дослівному перекладі відбувається механічна заміна слів однієї мови словами іншої мови [7, с. 15]. Перекладач повинен здійснювати літературознавчий аналіз художнього твору у першу чергу. Видатний філолог О. Потебня прирівнював будову та структуру художнього твору до структури слова, яка складається із зовнішньої форми, змісту та внутрішньої форми. На думку О. Потебні, художній твір також формується з таких трьох компонентів. Перелічені компоненти виявляються не лише в оригіналі, а й у творі перекладу. [7, с. 10]. Проблема полягає у тому, що перекладач може по-різному інтерпретувати кожен з них. З цього випливає, що зміст твору може залишатися незмінним, у той час як його зовнішня форма зазнає змін. Саме внутрішня форма твору, його образність свідчить про майстерність перекладача. Таким чином, питання передачі образності твору при перекладі художнього тексту з англійської мови на українську є досить суперечливим та актуальним. Переклад метафори становить особливу складність, оскільки її передача на іншу мову вимагає збереження її змістових та естетичних складових.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою перекладу метафори активно займаються такі науковці: С. В. Скрильник, О. О. Селіванова, Н. Ходаковська, П. Ньюмарк та інші. Метафора, на думку О. О. Селіванової, належить до одного з найбільш продуктивних та креативних засобів збагачення мови, мовної еко-

номії, семіотичною закономірністю, що виявляється у використанні однієї концептуальної сфери на позначення іншої. У літературознавчому словнику метафора отримала тлумачення, як один із тропів поетичного мовлення [456].

Метафори поділяють на стерті, мовні та авторські. З метою забезпечити вдалий переклад метафори та відобразити замисел автора, слід брати до уваги тип метафори. Мовна метафора вимагає добору кліше, загальноновживаних аналогів у мові, на відміну від авторських метафор, які потрібно передавати максимально наближено до оригінального тексту. Головне завдання для перекладача – це зберегти та передати сенс і стиль автора твору, у той час як при передачі мовних метафор перекладач може вдатися до більш вільного перекладу [12, с. 126].

О. О. Селіванова відносить переклад метафори до трансформацій денотативного плану та вважає, що метафоричні трансформації представляють так звані синонімічні заміни контекстуального типу. Таким чином, дослідниця зазначає, що переклад метафори відбувається за допомогою деме́тафоризації, реме́тафоризації та трансме́тафоризації [9, с. 463]. Реме́тафоризація полягає у заміні під час перекладу неметафори метафорою. Деме́тафоризація є зворотнім процесом перетворення метафори у неметафору під час перекладу. Трансметафоризація використовується для заміни донорської зони метафори [9, с. 463].

С. В. Скрильник зазначає, що процес утворення метафори має безпосередній зв'язок із когнітивним процесом порівняння одного предмета чи явища з іншим за спільністю ознак, що породжують певні марковані асоціації. Таким чином, дослідниця стверджує, що метафора – це ніщо інше, як сутності та взаємодія між ними [10, с. 250]. Прикметним є те, що у художньому тексті національно-специфічні риси певного народу вербалізуються за допомогою метафори, яка одночасно репрезентує мовну специфіку та когнітивну концептосферу культури. Під час перекладу перекладач долає «культурну» дистанцію між двома різними лінгвокультурними сферами, що набуває форми метафоричних єдностей. Таким чином, метафора являє собою єдність загального та своєрідного культури та мови [10, с. 250]. Перекладачеві, відповідно, набагато важче відтворити культурний контекст за умови значної культурної дистанції між мовами та різних концептосфер. Попри таку суттєву відмінність існують універсальні концептосфери для усіх мов, які дають перекладачеві можливість перекладати метафори, щоб вони були

зрозумілими для реципієнта. С. В. Скрильник зазначає, що метафору можна перекладати у три способи:

1. неперекладність метафори, тобто метафору не можливо передати мовою перекладу, оскільки кожен компонент метафори має своєрідні значення притаманні своїй культурі;

2. дослівний переклад можливий у тому випадку, якщо існують спільні метафоричні поля;

3. переклад метафори залежить від її семантики та функції у тексті [10, с. 251].

Англійський дослідник П. Ньюмарк вирізняє п'ять різновидів метафори, а саме: стерта, тобто фігуральний сенс такої метафори знівельювався; звичайна, яка вдало описує конкретне або абстрактне поняття; адаптована, тобто авторські метафори; «недавня», тобто метафоричні вирази, що є новоутвореннями; оригінальна, тобто власне авторська метафора [16, с. 33]. Виходячи із запропонованої класифікації метафор, П. Ньюмарк пропонує наступні способи перекладу метафори: за допомогою порівняння, дослівна передача, добір еквівалентної метафори у мові перекладу, перефразування, збереження метафоричного образу, але з додаванням пояснення, яке допомагає передати експліцитність образу [16, с. 36.]

Зважаючи на зазначені підходи до перекладу метафори, Г. Турі окреслив наступні способи передачі метафори у художньому тексті, що частково суголосні із способами перекладу запропонованими О. О. Селівановою:

– переклад за допомогою метафоризації, тобто дослівний переклад;

– переклад метафори еквівалентною, тобто реметафоризація;

– переклад метафори описово, або деметафоризація;

– вилучення метафори через неможливість її перекласти [10, с. 251].

Отже, у нашому дослідженні ми будемо спиратися на способи перекладу запропоновані О. О. Селівановою.

Постановка завдання. Метою дослідження є аналіз особливостей перекладу метафори у художньому детективному романі Р. Галбрейта «Кувала зозуля». Для її виконання були поставлені такі завдання:

– розглянути наукові визначення та підходи до розуміння метафори;

– визначити можливі способи здійснення перекладу метафоричних одиниць у художньому тексті;

– здійснити аналіз перекладу метафор у детективному романі Р. Галбрейта «Кувала зозуля».

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи переклад твору «Кувала зозуля», досліджено способи перекладу метафори. Розглянемо детально кожен із наведених способів перекладу.

Детективний роман «Кувала зозуля» представляє читачеві загадкову історію трагічної гибелі відомої супер моделі Лулі Лендрі, яку розслідує Корморан Страйк, колишній військовий, що побував у Афганістані, де втратив ногу. Він має власне детективне агентство, проте зовсім не має клієнтів, що змушує його задуматися про закриття. У цей складний для приватного детектива час у його агентстві з'являється секретарка Робін, яка не тільки чудово виконує свою роботу, але й стає справжньою «правою рукою» Корморона Страйка. Незабаром поява брата відомої супер моделі, який прагне розібратися у так званому самогубстві сестри, докорінно змінює долю усіх персонажів.

Розглянемо переклад метафори за допомогою **деметафоризації**.

Judging by the lopsided way she was hunched, with one hand buried deep under the lapel of her coat, Strike deduced that he had saved her by grabbing a substantial part of her left breast [14, с. 13].

З того, як вона хилилася на один бік і одну руку засунула за лацкан пальта, Страйк виснував, що врятував її, схопивши за ліве персо [1, с. 20].

Англомовний словник пояснює одне із значень дієслова *bury under* наступним чином: *to cover something so that it cannot be found, hidden* [15], тобто у перекладі це означає «ховати» [13]. В українському академічному словнику слово *засунути* належить до категорії розмовної лексики та має наступне значення: *класти, ховати куди-небудь* [11, с. 322]. У цьому випадку, використовуючи дієслово «засунути», автор не зберіг образності твору, оскільки для цільового читача дослівна передача метафори спотворить образність тексту та буде не зрозумілою.

У наступному прикладі деметафоризація є цілком виправданою, оскільки дієслово *hoover* в англійській мові має значення прибирати за допомогою пилосмоку та ще й до того ж утворилося від американського бренду з однойменною назвою [15]. Відповідно, перекладач дібрав нейтральний український відповідник, який передає сенс метафори, проте втратив стилістичний ефект.

And she strode back out through the changing-room curtains with the three assistants hovering behind her [14, с. 154].

І вона рушила з приміркою у супроводі почту з трьох продавчинь [1, с. 212].

Реметафоризація добре відслідковується у таких прикладах:

A thick, wavy curtain of bright blonde hair hid most of the girl's blushing face, but Strike could see tears of pain leaking out of one uncovered eye [14, с. 14].

Більшу частину почервонілого обличчя дівчини ховав **каскад блискучого хвилястого волосся**, але в тому оці, яке було видно, Страйк роздивився сльози [1, с. 20].

З наведеного прикладу видно, що перекладач замінив лексему *curtain* лексемою **каскад**. Англomовний словник дає наступне визначення слову *curtain*: *a piece of material, especially cloth, that hangs across a window or opening to make a room or part of a room dark or private* [15], що асоціюється в англійській мові з наступним значенням наведеним до цього самого слова: *a thick layer of something that makes it difficult to see anything behind it* [15]. Таким чином, асоціація будується на схожості важких штор із густим волоссям дівчини. В українській мові, навпаки, щось масивне та густе порівнюють із каскадом: *Стрімкий, невпинний потік великої кількості, маси чого-небудь* [11, с. 115]. Лексико-семантичне значення метафори збережене попри використання відмінних концептів.

У наступному прикладі перекладач передав метафору таким чином:

The name of the agency did not wipe the incredulous look from his battered face [14, с. 15].

Назва агенції **не змила недовірливого виразу з подертого обличчя чоловіка** [1, с. 21].

У англійській мові лексема *wipe* має значення: *to rub a surface with something in order to remove dirt, liquid etc* [15]. Для української мови використання такого значення буде недоречним. Однак, перекладач зберіг лексико-семантичний сенс та вдало передав імплікований у цей вираз сенс, оскільки лексема *змивати* має таке саме переносне значення: *спричинятися, приводити до зникнення, знищення чого-небудь важкого, неприємного* [11, с. 616].

Розглянемо приклад **дослівного перекладу метафори**.

He's a twitchy bugger, and he'd swallowed the bait all right [14, с. 151].

Він **такий трохи параноїдальний, тож проковтнув наживку** [1, с. 208].

Перекладач зберіг метафору, оскільки в обох культурах наживка використовується для вилову риби та у переносному сенсі має значення повірити у щось, що є неправдою. У прямому сенсі наживка – це *«принада для ловіння риби, птахів, звірів»* [11, с. 86]. Тобто, якщо риба проковтнула наживку, то її зловили. Таким чином лексико-семантична структура метафори відтворюється у повному обсязі.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що переклад метафори цілковито залежить від завдання перекладача та її різновиду, мети та стилістики твору, доречності використання тих чи інших мовних засобів. У кожному окремому випадку перекладач має добирати той варіант, який матиме найменші лексико-стилістичні втрати, що допоможе зберегти зміст оригіналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галбрейт Роберт «Кувала зозуля». К. : КМ-Букс, 2023. 512 с.
2. Гудманян А. Г. Вступ до перекладознавства : навчальний посібник для студентів спеціальності «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2017. 296 с.
3. Карабан В. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця: Нова книга, 2004. 576 с.
4. Коптілов В. Актуальні питання українського художнього перекладу. К. 1971. 130 с.
5. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний іпереклад). Вінниця. «Нова книга», 2003, 448 с.
6. Лапочка В. О. Курс теорії і практики перекладу: навчальний посібник для практичних занять та самостійної роботи студентів. Полтава, 2010. 40 с.
7. Литвин І. Перекладознавство. Науковий посібник. Черкаси : Видавництво Ю. А. Чабаненко, 2013. 288 с.
8. Літературознавчий словник-довідник. За ред. Р. Гром'яка, Ю. Коваліва та ін. К. : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
9. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми. Полтава: Довкілля. К, 2008. 712 с.
10. Скрильник С. В. Метафоризація у перекладі художніх текстів. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 14. С. 250–253.
11. Словник української мови: в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/s/onlajn> (Дата звернення: 15. 09. 2023).
12. Чернова Ю. Особливості перекладу метафор (на прикладі українських перекладів романів Агати Крісті). Вчені записки Таврійського університету імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33(72), №1(2). С. 125–129. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UZTNU_filol_2022_33%2872%29_1%282%29_23

13. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/> (Дата звернення 20. 08. 23).
14. Galbraith Robert "The Cuckoo's Calling". Mulholland Books. 388 p
15. Longman Dictionary of Contemporary English. URL: <https://www.ldoceonline.com/> (Дата звернення: 26.08.2023.).
16. Newmark, Peter. A Textbook of Translation. New York Prince Hall, 1987, 292 p.